

Krzysztof Kociubiński
Victor Shadurski

Zagrożenia hybrydowe dla bezpieczeństwa Polski ze strony Białorusi po 2020 r.

Abstrakt

Pomimo oczywistych zalet i korzyści rządów demokratycznych i gospodarki rynkowej, we współczesnym świecie można zaobserwować tendencje odchodzenia od demokratycznych form rządzenia przy jednoczesnej konsolidacji reżimów autorytarnych, której celem jest przede wszystkim zachowanie personalistycznych modeli władzy. Współistnienie państw demokratycznych i autorytarnych jest najważniejszym wyzwaniem XXI w. dla zapewnienia bezpieczeństwa globalnego i regionalnego. Głównym powodem napięć międzynarodowych na obecnym etapie jest to, że reżimy autorytarne są z natury agresywne, zarówno w polityce wewnętrznej, jak i zagranicznej. Praktyka pokazuje, że rządy niedemokratyczne co do zasady, usprawiedliwiają przed ludnością swoje systemowe błędy i nietrafione kalkulacje ekonomiczne, powołując się na zagrożenia zewnętrzne, płynące od państw demokratycznych.

Tematem publikacji jest wykazanie agresywnej natury białoruskiej dyktatury i ocena jej wrogich działań wobec sąsiednich państw demokratycznych. W opracowaniu zwrócono również szczególną uwagę na analizę skuteczności polityki demokratycznej w przeciwdziałaniu atakom militarnym i hybrydowym ze strony państw niedemokratycznych.

W artykule zbadano na konkretnych przykładach zagrożenia hybrydowe, z których korzysta białoruska dyktatura, w tym m.in. zachęcanie do nielegalnej migracji, propaganda i dezinformacja, próby podważenia stabilności i wywołania paniki w sąsiednim kraju poprzez działania wywrotowe, tworzenie problemów środowiskowych, etc.

Autorzy podjęli się również próby oceny, na ile obrona krajów demokratycznych przed agresywnymi działaniami autorytarnych sąsiadów jest efektywna. Wydaje się bowiem, że środki podejmowane przez kraje demokratyczne w celu

zwalczania agresywnych działań są wyraźnie niewystarczające i często nieskuteczne. Głównym powodem tego jest brak zbiorowej strategii i realizacji aktywnej i skoordynowanej polityki. Zdaniem autorów zbiorowa strategia mogłaby obejmować różne środki, przede wszystkim ograniczenie międzynarodowej osobowości prawnej reżimów naruszających prawo międzynarodowe i ustawodawstwo krajowe, a także skuteczne karanie przestępców popełniających zbrodnie przeciwko ludzkości.

Współlistnienie państw demokratycznych i autorytarnych we współczesnym świecie jest faktem nie do zaprzeczenia. Kluczowym staje się, aby współlistnienie to odbywało się na zasadach pokojowych. Aby to jednak osiągnąć, niezbędne są nieustające i holistyczne działania całej wspólnoty międzynarodowej.

Słowa kluczowe: Białoruś, Unia Europejska, Polska, bezpieczeństwo, autorytaryzm, zagrożenia hybrydowe, kryzys migracyjny

Wstęp

Po upadku Muru Berlińskiego, załamaniu się imperium sowieckiego i systemu bloku państw socjalistycznych na początku lat 90. XX w. przeświadczenie o ostatecznym zwycięstwie demokracji liberalnej rozpowszechniło się na całym świecie. Najbardziej znaną pracą w tym kontekście był esej, a później opublikowana książka amerykańskiego naukowca Francisa Fukuyamy „Koniec historii i ostatni człowiek” (1992), w której Autor wyraził opinię, że rozprzestrzenianie się i umacnianie demokracji liberalnych na świecie może wskazywać na punkt końcowy społeczno-kulturowej ewolucji ludzkości i stać się ostateczną formą ludzkiego rządu¹.

Późniejsze wydarzenia pokazały jednak, iż przeświadczenie o nieuchronnym zwycięstwie demokracji w skali globalnej było nieco przedwczesne. Być może w dłuższym okresie czasu tak się stanie, ale realia drugiej połowy lat 90. XX w. ukazały, że państwa o autorytarnej formie rządów nie tylko nie zostały pokonane w otwartej rywalizacji politycznej i gospodarczej, ale także zaczęły wzmacniać swój potencjał gospodarczy, militarny i polityczny.

Kraje niedemokratyczne takie jak Chiny, Rosja, Iran, Korea Północna, Białoruś, Kuba i wiele innych, nie tylko wykazały się stabilnością wewnętrzną i zewnętrzną, ale także podjęły udane próby współpracy na arenie międzynarodowej. Wyrazem tego stało się budowanie tzw. „międzynarodówki autorytarnej”. Istotą tego procesu – zdaniem białoruskiego politologa Witalija Silickiego – było to, iż przywódcy reżimów niedemokratycznych wykazali się tendencją do

¹ F. Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, New York 1992.

utrzymywania tzw. przyjaznych stosunków i zdolnością do obrony podobnych interesów, w tym przede wszystkim przejawiających się w utrzymaniu swojej pozycji władzy. Zauważyć przy tym można, iż reżimy te, aby współpracować, nie potrzebują ani wspólnych interesów ekonomicznych, ani przesłanek historycznych².

Praktyka ostatnich dziesięcioleci potwierdza trwałość tego trendu. Można nawet mówić o pewnej ekspansji tzw. „klubu dyktatur”. Np. eurazjatyckich członków „międzynarodówki autorytarnej” w wielu kwestiach popierają Wenezuela, Nikaragua, Kuba, a także szereg innych krajów Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej. Biorąc pod uwagę podejmowane przez wiele państw rozwijających się próby przyjęcia „neutralności” w konfliktach międzynarodowych, blok państw autorytarnych *de facto* zwiększa swoje wpływy na świecie.

Systematyczne wzmocnianie się unii autorytarnej stanowi poważne wyzwanie dla systemu bezpieczeństwa międzynarodowego, funkcjonowania globalnych i regionalnych organizacji międzynarodowych, a przede wszystkim Organizacji Narodów Zjednoczonych. Wyzwanie to dodatkowo pogłębia fakt, że reżimy autorytarne skutecznie mobilizują dla swoich celów poparcie radykalnych wyborców krajów demokratycznych, zarówno lewicowych, jak i prawicowych.

Powszechnie przyjęte jest, iż polityka wewnętrzna i zagraniczna państwa zależy od charakteru ustroju politycznego. W tym kontekście, amerykański naukowiec James Rosenau zauważył, że główne źródła polityki zagranicznej reżimów „otwartych” i „zamkniętych” są zasadniczo różne³.

Autorytarne, antydemokratyczne reżimy polityczne charakteryzują się: monopolem jednej partii lub grupy politycznej („partii sprawującej władzę”), na której czele stoi autorytarny przywódca lub grupa osób; obecnością jednej „oficjalnej” ideologii; ograniczeniami własności prywatnej; minimalizacją lub brakiem praw i wolności politycznych; ostrym rozwarstwieniem populacji według klasy, kasty, wyznania i innych cech; niskim poziomem ekonomicznym życia wielu grup społecznych oraz naciskiem na środki karne, przymusowe i agresywną, konfrontacyjną polityką zagraniczną⁴.

Reżimy demokratyczne natomiast charakteryzują się przede wszystkim paradigmatem kompromisu, nastawieniem na obopólnie korzystną współpracę, pokojowe rozwiązywanie sporów itp. Kraje o demokratycznych formach rządów posiadają wiele wewnętrznych mechanizmów, które ograniczają podejmowanie radykalnych i pochopnych decyzji. Nie do przecenienia pozostaje także

² V. Silitski, *Contagion Deterred: Preemptive Authoritarianism in the Former Soviet Union (the Case of Belarus)*, CDDRL Working Papers 66, Stanford 2006, https://web.archive.org/web/20070611192356/http://iis-db.stanford.edu/pubs/21152/Silitski_No_66.pdf (23 II 2024).

³ J.N. Rosenau, R.B. Farrell, *Approaches to Comparative and International Politics*, Evanston 1966.

⁴ B. Geddes, J.G. Wright, E. Frantz, *How dictatorships work: Power, personalization, and collapse*, Cambridge 2018.

rola opinii publicznej w ustalaniu kluczowych priorytetów polityki wewnętrznej i zagranicznej.

W obszarze polityki zagranicznej, reżimy totalitarne i autorytarne charakteryzują się znaczącą nieprzewidywalnością, co często stanowi realne zagrożenie dla innych krajów. Zagrożenia te mogą przybierać różne formy, w tym także te, o ukrytym, zawołanym charakterze. Budując relacje z innymi krajami, reżimy autorytarne są znacznie mniej skłonne do uwzględniania interesów narodowych, wsłuchiwania się w opinie ekspertów krajowych i zagranicznych oraz uwzględnienia opinii publicznej. Wiele decyzji w zakresie polityki zagranicznej w środowiskach niedemokratycznych podejmowanych jest spontanicznie, bez realnej analizy konsekwencji. Zależą one od stanu emocjonalnego i fizycznego przywódcy (lub grupy go otaczającej), jego zdolności intelektualnych i zasad moralnych.

Stałym towarzyszem polityki zagranicznej reżimów autorytarnych jest agresywność i groźba podjęcia działań zbrojnych itp. Wynika to z faktu, że kręgi rządzące starają się przekonać społeczeństwo swojego kraju, że przyczyną wewnętrznych trudności nie są błędne decyzje władz, ale „złe zamiary” aktorów zewnętrznych przy wsparciu wewnętrznej „piątej kolumny”. Taka polityka pozwala na jakiś czas odwrócić uwagę szerokich mas społeczeństwa od poważnych problemów społeczno-gospodarczych i stworzyć iluzję słuszności obranego kursu politycznego. Autorytarni władcy praktycznie nie przyjmują krytyki i atakują jej autorów z całą siłą przemocy i propagandy⁵.

Mówiąc o eskalacji działań wojennych we współczesnym świecie na konferencji RUSI Land Warfare Conference 2024 (VII 2024), ambasador Ukrainy w Wielkiej Brytanii, gen. rez. Walerij Załużny, który przed nominacją dyplomatyczną był dowódcą Sił Zbrojnych Ukrainy, przeciwstawiających się rosyjskiej agresji, stwierdził, że przewidując sytuację w przyszłości, tylko jedno można powiedzieć na pewno: wojna tyranom będzie stale potrzebna do użytku wewnętrznego jako narzędzie do utrzymania władzy. Reszta środowiska międzynarodowego musi to zrozumieć i zbudować przed nimi skuteczną ochronę. Walerij Załużny podkreślił także, że wróg uważa demokratyczną formę rządów za słabość i stara się ją wykorzystać na wszelkie możliwe sposoby. Zafałszowywanie rzeczywistości i historii, kłamstwa, dewaluacja interesów narodowych, budowanie braku wiary w przywództwo – to tylko podstawowa lista instrumentów, z których – zdaniem Załużnego – Rosjanie korzystają od ponad dziesięciu lat, a społeczeństwa demokratyczne nie znalazły jeszcze jak dotąd skutecznych metod na ich zwalczanie⁶.

⁵ Ibidem.

⁶ В. Залужный, *История сегодня еще раздает украинскому народу шанс* [23 VII 2024]. <https://charter97.org/ru/news/2024/7/23/603954/> (23 VII 2024).

Konkluzję o państwie autorytarnym jako stałym źródle hybrydowej agresji wobec państw demokratycznych potwierdza przykład Białorusi, która od ponad trzydziestu lat znajduje się pod rządami autorytarnymi Aleksandra Łukaszenki.

Autorytarna Białoruś – fragment imperium sowieckiego

Dojście do władzy populistycznego przywódcy na Białorusi w wyniku demokratycznych wyborów w 1994 r. było wydarzeniem naturalnym, a nie przypadkowym. W kontekście trudności społeczno-gospodarczych okresu przejściowego, większość ludności Białorusi opowiadała się za powrotem do praktyk sowieckich z gospodarką administracyjno-nakazową i paternalizmem państwowym i nie dostrzegała korzystnych, długofalowych perspektyw dla stworzenia państwa demokratycznego z konkurencyjną gospodarką rynkową⁷.

Mimo tego, państwowość białoruska była faktycznie niezawisła, a jej rozwój determinowany był częściowo otwartą gospodarką, funkcjonującą zazwyczaj na przekór autorytarnemu przywództwu. Stan ten wytworzył warunki dla ukształtowania się nowego pokolenia Białorusinów. Pokolenie to znacząco rozszerzyło i wzmocniło białoruskie społeczeństwo obywatelskie, które z coraz większym naciskiem domagało się od władz przeprowadzenia długo oczekiwanych reform demokratycznych. Masowe, pokojowe protesty młodych Białorusinów w okresie lata i jesieni 2020 r. zostały brutalnie stłumione przez rozbudowany i podległy reżimowi aparat represji. Oficjalną przyczyną konfliktu, wskazaną przez dyktatora, a także jego patronów na Kremlu, były rzekome wrogie działania Zachodu wobec Białorusi, a przede wszystkim Polski i Litwy⁸.

Zachodnie kraje demokratyczne, w tym sąsiadujące z Białorusią, ostro zareagowały na rażące oszustwa wyborcze i terror rozpętany wobec pokojowych demonstrantów, m.in. wprowadzając osobiste sankcje wobec najważniejszych urzędników z otoczenia prezydenta Łukaszenki. Litwa i Polska udzieliły schronienia dziesiątkom tysięcy Białorusinów, którzy zmuszeni zostali do opuszczenia kraju z powodu prześladowań ze strony reżimu lub zagrożenia nim. Należy jednak podkreślić, że kraje zachodnie zastosowały ograniczone sankcje gospodarcze wobec reżimu w Mińsku, a ich wymiana handlowa z Białorusią była aktywnie kontynuowana po wydarzeniach roku 2020. Nie przeszkodziły jej nawet okoliczności pandemii covid-19.

⁷ В. Шадурский, *Три десятилетия суверенитета Республики Беларусь (1991-2021): точка невозврата не пройдена*, „Wschodnioznawstwo” 2022, s. 395-423.

⁸ Цитата с „Минского форума”: декан факультета международных отношений БГУ кратко объяснил, что происходит [3 XII 2020], <https://gazetaby.com/post/citata-s-minskogo-foruma-dekan-fakulteta-mezhdunar/171394/> (15 III 2024).

Jak już zauważono wcześniej, polityka państwa autorytarnego w dużej mierze determinowana bywa osobowością jego przywódcy, jego światopoglądem, przekonaniami, nabytymi doświadczeniami, psychologią itp. Prezydent Łukaszenka odznacza się takimi cechami, jak pewność siebie, porywczy temperament, lekceważenie prawa, a jednocześnie wykazuje się dużym talentem politycznym, który wielokrotnie wykorzystywał, zarówno w polityce wewnętrznej, jak i zagranicznej. Z jednej strony Łukaszenka to ambitny polityk, umiejący te ambicje przekuć na bardzo skuteczne działanie. Potrafi dobierać właściwe polityczne PR, w zależności od sytuacji, w jakiej musi działać. Potrafi doskonale korzystać z instrumentów, jakie daje mu władza i dobierać je adekwatnie do doraźnych potrzeb. Jest politykiem wyznaczającym sobie określone polityczne cele i bezkompromisowo je realizuje. Nie można Łukaszence odmówić skuteczności w działaniu. Z drugiej strony, Łukaszenka powoli, ale metodycznie powiększał zakres swojej władzy, nie zważając na jakiegokolwiek prawa wewnętrzne i międzynarodowe. Funkcją wypadkową konsolidowania władzy przez prezydenta Łukaszenkę było wyhamowanie reform gospodarczych, politycznych oraz społecznych, i w efekcie zakonserwowanie niesprawiedliwego, radzieckiego systemu rządów. Polityka zagraniczna Łukaszenki nastawiona była na zamykanie Białorusi na Europę, mimo że Białoruś ma bardzo wiele wspólnego z tą właśnie Europą. Egzotyczne sojusze z Castro czy Chavezem z definicji nie mogły przynieść Białorusi wymiernych korzyści gospodarczych. Białoruś jest cywilizacyjnie i kulturowo związana z Europą i tu należy poszukiwać strategicznych partnerów.⁹

Przeczuwając poważne zagrożenie dla swojej władzy, po 2020 r., w odpowiedzi na międzynarodową krytykę, Łukaszenka podjął agresywną propagandę antyzachodnią i zaczął planować ataki hybrydowe na kraje demokratyczne. Spektakularnym przejawem tej polityki był akt „porwania” i zmuszenie do lądowania 23 V 2021 r. w Mińsku samolotu pasażerskiego Ryanair, lecącego na trasie Ateny–Wilno, a także zorganizowanie w tym czasie ataku migrantów z Azji i Afryki na granicę Białorusi z krajami sąsiadującymi (Polska, Litwa, Łotwa). Działania te niewątpliwie zostały zakwalifikowane jako złamanie prawa międzynarodowego¹⁰.

Sojusz Łukaszenki z Rosją przeciwko Ukrainie i atak na nią z terytorium Białorusi stanowił tylko konsekwencję politycznej trajektorii przyjętej przez Mińsk. Co ciekawe, do II 2022 r. postać prezydenta Łukaszenki była często pozytywnie oceniana przez ukraińską opinię publiczną. Przez kilka dekad poprzedzających

⁹ Szerzej o drodze dojścia do władzy A. Łukaszenki i późniejszego jej skonsolidowania: K. Kociubiński, *Polityczna sylwetka Prezydenta Aleksandra Łukaszenki w publicystyce polskiej – przykład „Newsweeka”*, [w:] *Białoruś – Polska: przeszłość i teraźniejszość*, red. M.S. Wolański, G. Tokarz, Wrocław 2007, s. 151-158.

¹⁰ В. Неруш, *Вера Год посадки самолета Ryanair: что в итоге потерял Лукашенко* [23 V 2022], <https://www.dw.com/ru/god-vynuzhdennoj-posadke-samoleta-ryanair-v-minske-chto-poterjal-lukashenko/a-61903211> (17 VI 2024).

wydarzenia roku 2020, a później roku 2022, propaganda autorytarnego reżimu w kraju i za granicą potrafiła kreować obraz stabilnego i zamożnego kraju. Jak słusznie zauważył ukraiński historyk i komentator polityczny Michaił Dubiniński, aby Ukraina ostatecznie uznała reżim Łukaszenki za zły, musiał on stać się współsprawcą agresji na niego. A w przeszłości – zdaniem ukraińskiego eksperta – białoruski dyktator przez wiele lat pozostawał najpopularniejszym zagranicznym przywódcą wśród Ukraińców. Z „Baćką”¹¹ z Mińska sympatyzowali nie tylko oligarchowie, ale także niektórzy ukraińscy patrioci: wierzono, że silny prezydent Łukaszenka skutecznie rządzi Białorusią i ratuje ją przed wchłonięciem przez Rosję¹². Przypadek Ukrainy pokazuje jak skuteczna i niebezpieczna może być propaganda prowadzona przez reżim białoruski przy wsparciu Kremla. Można ją również zaliczyć do rodzaju agresji hybrydowej, gdyż propaganda nie ma na celu przedstawiania obiektywnych informacji, wręcz przeciwnie, za pomocą dezinformacji i innych metod manipulacyjnych, kształtuje wypaczoną opinię o procesach zachodzących w kraju i próbuje stworzyć rozłam w społeczeństwie obcych państw.

Organizacja kryzysu migracyjnego

Na liście wrogich działań białoruskiego reżimu wobec demokratycznych sąsiadów najstydniejszą było zorganizowanie przez Mińsk, przy wsparciu Kremla, masowych ataków nielegalnych imigrantów na granicach państw członkowskich UE (Polska, Litwa, Łotwa). Zarówno polskie media, jak i polscy eksperci, szczególnie zdawali relacje o tej hybrydowej agresji¹³. Autorytarni władcy Białorusi i Rosji postanowili wykorzystać organizację kryzysu migracyjnego do wyrządzenia szkód państwom członkowskim Unii Europejskiej poprzez spowodowanie rozłamu między krajami, które w ramach Układu z Schengen zniosły kontrolę nad granicami wewnętrznymi, a także do pogłębienia sprzeczności pomiędzy różnymi grupami ludności w krajach sąsiadujących z Białorusią. Ostatecznie, mimo znacznych szkód wyrządzonych Polsce, Litwie i Łotwie, to główny cel Łukaszenki – „wpychanie” nielegalnej migracji do państw UE, nie został osiągnięty.

Działania prezydenta Łukaszenki okazały się tzw. „strzałem w stopę”, gdyż wyrządziły nimi przede wszystkim poważne szkody państwu białoruskiemu, co będzie miało długoterminowe negatywne konsekwencje. Mówimy o negatywnym

¹¹ Prezydent Łukaszenka wielokrotnie publicznie określał się jako „Baćka”, czyli ojciec Białorusinów, kreując się w ten sposób jako postać pozytywna, troskliwa i oddana swojemu narodowi.

¹² М. Дубинянський, *Великое китайское зло* [8 IV 2023], <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2023/04/8/7396916/> (15 VI 2024).

¹³ M. Mróz, *Strategiczne wyzwania wschodniego sąsiedztwa. Rzeczpospolita Polska i Republika Białoruś w latach 1991-2022*, Warszawa 2024, s. 167-215.

wizerunku kraju na arenie międzynarodowej, utracie zaufania do Białorusi ze strony sąsiadujących narodów. Do negatywnych konsekwencji dla Białorusi należy dodać fakt rażącego naruszenia własnego ustawodawstwa dotyczącego ochrony granicy państwowej (tzw. *default* prawny), kultywowanego od pierwszych dziesięcioleci istnienia Białorusi, które zostało zniszczone.

Należy zauważyć, że polityka wykorzystywania nielegalnej migracji do wywierania presji na sąsiednie kraje demokratyczne jak dotąd nie znajdowała się w arsenale autorytarnych władców sowieckich ani białoruskich. Wręcz przeciwnie, staranna ochrona granic i ścisła kontrola osób wyjeżdżających i przyjeżdżających do kraju były najważniejszymi elementami polityki wewnętrznej i zagranicznej.

Białoruś otrzymała pomoc techniczną i fundusze UE na projekty mające na celu poprawę bezpieczeństwa na granicy państwowej. I tak, według Przedstawicielstwa UE na Białorusi, w latach 2001-2012 wsparcie zarządzania granicami w formie pomocy dwustronnej wyniosło ok. 47,5 mln EUR. Korzyści z realizacji regionalnych projektów modernizacji infrastruktury transgranicznej, wyposażenia, szkoleń i współpracy operacyjnej w przedstawicielstwie szacowane są na kolejne 21 mln EUR. Po 2012 r. Unia Europejska w dalszym ciągu wspierała środkami finansowymi Białoruś w zakresie zarządzania granicami – łącznie wydano na ten cel 15 mln EUR (bez projektów wspierających sektor celny)¹⁴.

Nakręcono wiele filmów fabularnych, wystawiono sztuki teatralne, napisano książki i wiersze o ochronie granic i walce z nielegalnym przekraczaniem granic. Na poradzieckiej Białorusi dużą wagę przywiązywano do ochrony granicy państwowej. Tym samym 21 VII 2008 r. weszła w życie kolejna ustawa Republiki Białorusi „O granicy państwowej Republiki Białorusi” (nr 419-Z), w której na 36 stronach przedstawiono politykę państwa w zakresie ochrony granicy¹⁵. Ponieważ władze rażąco naruszyły to konkretne prawo, przyjrzyjmy się bliżej szczegółowo jego treści.

Ustawa zdefiniowała takie pojęcia jak „strefa przygraniczna” i „pas przygraniczny”. „Strefa przygraniczna” to odcinek terenu przylegający do pasa granicznego (średnio do głębokości 30 km). „Pas graniczny” został zdefiniowany jako odcinek terenu przylegający do granicy państwowej (średnio do głębokości 10 km), mający na celu stworzenie warunków dla efektywnego działania organów służb granicznych w celu zapewnienia bezpieczeństwa granicy, budowy i utrzymania obiektów i urządzeń niezbędnych do realizacji ochrony granicy państwowej. Granice pasa i strefy granicznej ustalane są decyzjami regionalnych komitetów wykonawczych, z uwzględnieniem warunków lokalnych, na wnioski upoważnionych urzędników

¹⁴ Десятки миллионов. В Представительстве ЕС рассказали, сколько вложили в укрепление белорусской границы [9 VI 2021], <https://news.zerkalo.io/economics/152.html?c> (22 VII 2024).

¹⁵ Закон Республики Беларусь „О Государственной границе Республики Беларусь” (№ 419-3), <https://gpk.gov.by/zakonodatelstvo/laws/> (20 VI 2024).

organów służb granicznych. Znajdują one odzwierciedlenie na publicznej mapie katastralnej Białorusi. Zgodnie z nim, w strefie przygranicznej i pasie położonych jest kilkaset białoruskich miejscowości, w tym dużych.

Zgodnie z art. 33 niniejszej ustawy za naruszających granicę państwową uważa się osoby fizyczne i pojazdy, które przekroczyły lub usiłują przekroczyć granicę państwową poza wyznaczonymi przejściami granicznymi lub z naruszeniem ustalonych zasad przekraczania granicy państwowej i (lub) przejazd przez granicę państwową, chyba że z umów międzynarodowych Republiki Białorusi wynika inaczej.

Cudzoziemcy, w tym obywatele Rosji, mogli przebywać w strefie przygranicznej jedynie wówczas, gdy posiadali przepustkę na prawo wjazdu (wyjazdu), pobytu czasowego, poruszania się w strefie przygranicznej, wydaną przez służbę graniczną. Ta biurokratyczna procedura uzyskiwania pozwolenia wywołała ostrą krytykę wśród obywateli Białorusi i cudzoziemców¹⁶.

W świetle ostatnich wydarzeń zasady deklarowane w tej ustawie wydają się szczególnie kuriozalne, stwierdzając, że Republika Białoruś realizując politykę granic państwowych, kieruje się zasadami: wzajemnego poszanowania suwerenności, równości i integralności terytorialnej państw; nienaruszalności granicy państwowej; pokojowego rozwiązywania problemów i incydentów granicznych; poszanowania praw i wolności człowieka i obywatela; obopólnej, korzystnej kompleksowej współpracy z państwami obcymi¹⁷. Aby zaszkodzić krajom demokratycznym, białoruskie i rosyjskie władze złamały wszelkie zasady i rozpoczęły transfer nielegalnych imigrantów w pas przygraniczny bez odpowiednich zezwoleń. Jak donoszą niezależne media, nielegalni migranci naruszyli nie tylko białoruskie ustawodawstwo w zakresie ochrony granic, ale także inne przepisy związane z ochroną przyrody (nielegalne pozyskiwanie drewna, wzniesienie ognisk, pozostawianie śmieci itp.).

Szczyt kryzysu migracyjnego nastąpił 8 XI 2021 r., kiedy to duża, kilkutyśniczna grupa migrantów w towarzystwie białoruskiego wojska podjęła próbę nielegalnego przekroczenia granicy białorusko-polskiej w pobliżu przejścia Bruzgi-Kuźnica w obwodzie grodzieńskim. Opublikowano filmy przedstawiające migrantów próbujących przeciąć płoty z drutu kolczastego po polskiej stronie lub zniszczyć je kłodami. Migranci rzucali także kamieniami i kijami w polskich funkcjonariuszy Straży Granicznej, na co strona polska odpowiedziała gazem łzawiącym. Władze polskie zmuszone zostały do zwiększenia liczebności swojego kontyngentu wojskowego na granicy. Zdaniem autorów niniejszego artykułu, jedynie stanowczość strony polskiej i odpowiednie działania zapobiegły eskalacji

¹⁶ В. Шадурский, *Верхнедвинский район: вызовы и перспективы белорусского приграничья*, [w:] *Проблемы истории и культуры пограничья: гуманитарное знание и вызовы времени*, red. В.А. Ганский i in., Даугавпилс 2017.

¹⁷ Закон Республики Беларусь...

sytuacji na granicy. Po próbie przedostania się przez granicę, migranci rozbili obóz w pasie przygranicznym, gdzie nielegalnie wycinali drzewa i palili ogniska.

Kolejną negatywną konsekwencją sztucznie wywołanego kryzysu migracyjnego w regionie było utworzenie rozległej siatki przestępczej zajmującej się „biznesem”, polegającym na dostarczaniu nielegalnych migrantów na Białoruś, ich czasowym pobycie w kraju i transporcie do obszaru granicy z Unią Europejską. Ten przestępczy proceder ma charakter międzynarodowy i może funkcjonować nawet bez patronatu reżimu, chociaż należy mieć na uwadze, że w działalność przestępczą zaangażowanych jest wielu przedstawicieli organów ścigania i biurokracji państwowej.

Pozyskiwanie „zakładników” i wykorzystywanie obywateli polskich do celów propagandowych

Kolejnym kierunkiem agresji hybrydowej były prowokacje skierowane przeciwko najaktywniejszym przedstawicielom polskiej wspólnoty narodowej, a także indywidualnym obywatelom polskim, którzy znaleźli się na terytorium Białorusi. Andrzej Poczobut stał się symbolem bezprecedensowych represji i walki o prawo do kultywowania tradycji przodków, studiowania języka polskiego i ochrony miejsc pamięci wspólnych dla polskiego i białoruskiego dziedzictwa. Zatrzymany został 25 III 2021 r. wraz z innymi działaczami Związku Polaków na Białorusi: Ireną Biernacką, Marią Tiszrowską, Anną Paniszewą i Anżeliką Borys. W VI 2021 r. Biernacka, Paniszewa i Tiszrowska zostały deportowane do Polski. W dniu 25 III 2022 r. Anżelika Borys została przeniesiona do aresztu domowego, po czym wycofano wszelkie stawiane jej zarzuty. W dniu 8 II 2023 r. sąd, który obradował za zamkniętymi drzwiami, skazał Andrzeja Poczobuta na osiem lat pozbawienia wolności w kolonii o zaostrożnym rygorze. Uznano go za winnego „nawoływania do działań mających na celu szkodę dla bezpieczeństwa narodowego Republiki Białorusi” oraz „podżegania do wrogości lub niezgody”. Poczobut wielokrotnie odmawiał napisania prośby o ułaskawienie. Swoje stanowisko wyjaśniał następująco: „Nie potrzebuję przebaczenia. Nie będę się odwoływał i prosił, nawet jeśli będą wywierać presję. W takich sprawach jak moja, takie zachowanie byłoby niemoralne i niegodne pamięci bohaterów Armii Krajowej”. Prezydent Łukaszenka oświadczył, że jest gotowy wymienić Andrzeja Poczobuta na członków opozycyjnego Narodowego Kierownictwa Antykryzysowego (NAU) pod przewodnictwem Pawła Łatuszki¹⁸.

¹⁸ Т. Гаргалык, *Андрэй Пачобут – сімвал беспрэцэдэнтных рэпрэсій і борьбы* [11 III 2024], <https://www.dw.com/ru/zurnalist-andzej-pocobut-simvol-besprecedentnyh-repressij-i-borby/a-68490982> (17 VI 2024).

Znane są inne nieprzyjazne działania władz białoruskich wobec Polski i jej obywateli. W VII 2024 r. wyszło na jaw, że w VI 2023 r. obywatel Polski Tomasz Beroza został skazany na 14 lat kolonii o zaostrowym rygorze pod zarzutem szpiegostwa i nielegalnej działalności. Inne szczegóły tej sprawy nie są znane. Działacze na rzecz praw człowieka donosili o dwóch kolejnych obywatelach Polski skazanych na Białorusi pod zarzutami politycznymi: Jerzym Żywalewskim i Robercie Tampale. Żywalewski został skazany w III 2023 r. na cztery lata więzienia pod zarzutem działalności pod przykrywką (art. 358-1 k.k.). Przebywa w IK-3 Vitba. W kwietniu tego samego roku Tampała został skazany na trzy lata więzienia pod zarzutem znieważenia urzędnika państwowego i samego Aleksandra Łukaszenki. Odsiaduje wyrok w kolonii Nowopołock¹⁹.

W celach propagandowych, skierowanych zarówno do białoruskiego, jak i polskiego społeczeństwa, władze białoruskie wykorzystują Polaków, którzy mają problemy z prawem w swojej ojczyźnie. Cynizm białoruskiego reżimu wyraźnie pokazała sytuacja z polskim żołnierzem Emilem Czeczka, który według informacji władz białoruskich i mediów 16 XII 2021 r. uciekł na Białoruś. Polski dezerterski, który zwrócił się o azyl polityczny na Białorusi, podczas konferencji prasowych wielokrotnie organizowanych przez białoruskich propagandystów oświadczył, że w okresie 9-18 VI 2021 r. na rozkaz przełożonych osobiście rozstrzelał ok. 20 migrantów, którzy codziennie przekraczali granicę Polski. Według niego, przez te wszystkie dni na granicy białorusko-polskiej zginęło od 200 do 700 migrantów. Czeczko rzekomo kilkakrotnie próbował rozmawiać z przełożonymi o zaistniałej sytuacji, lecz ci – jego zdaniem – nie chcieli nawet wysłuchać żołnierza. W innych wywiadach Czeczko mówił także, że słyszał o zamordowanych na granicy ochotnikach, chociaż nie był świadkiem tych wydarzeń.

Wypowiedzi „polskiego patrioty” dały podstawę do powołania tzw. Komitetu Śledczego Białorusi, który wszczął śledztwo i skierował pisma z pytaniami w sprawie tej sytuacji do Ministerstwa Obrony Narodowej RP i Sztabu Generalnego. Przygotowano także oficjalne pismo do prokuratury Międzynarodowego Trybunału Karnego w Hadze z prośbą o wszczęcie sprawy o ludobójstwo i zbrodnie przeciw ludzkości wobec uchodźców²⁰.

Mimo całej nieprawdziwości zeznań polskiego uciekiniera i jego oskarżeń o „sto tysięcy zabitych emigrantów”, narrację tę podjął osobiście Aleksander Łukaszenka podczas wystąpienia przed tzw. parlamentem (I 2022 r.):

¹⁹ В Беларуси гражданина Польши приговорили к 14 годам колонии по обвинению в шпионаже и агентурной деятельности [8 VII 2024], <https://www.currenttime.tv/a/belarus-polsha/33026324.html> (15 VI 2024).

²⁰ Беглый польский солдат Чечко дал трехчасовую пресс-конференцию: рассказываем, что он сообщил [10 II 2022], <https://news.zerkalo.io/life/9842.html?c> (16 VII 2024).

Zbiegły żołnierz opowiada straszne rzeczy. Wkrótce przedstawimy Wam to jeszcze bardziej szczegółowo. Ci łajdacy zorganizowali polowanie na ludzi, polowanie! Biegali po lasach i strzelali. Setki, setki tysięcy ludzi, którzy szukali szczęścia w Europie, zostało rozstrzelanych w lasach i pochowanych w zbiorowych grobach. Czy to nie jest faszyzm?²¹.

Warto podkreślić, że aktywne zaangażowanie w narrację propagandową Mińska nie uchroniło Czeckich od tragedii – 17 III 2022 r. znaleziono go powieszzonego w wynajmowanym mieszkaniu w Mińsku.

Należy stwierdzić, że wypowiedzi Czeckich wywołały poważny oddźwięk w mediach różnych krajów. Przedstawiciele Biura Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka przeprowadzili śledztwo, z którego jednoznacznie wynika, że nie odnaleźli zbiorowych pochówków rzekomo zamordowanych migrantów na granicy polsko-białoruskiej, o których mówił Czecko, a za nim powtarzał Łukszenko.

W dniu 8 VII 2024 r. ukazały się wyniki badania „Przejścia nie ma. Śmierć osób migranckich na granicy Unii Europejskiej z Białorusią”, który zajął ponad 80 stron. Autorami opracowania są badacze – przedstawiciele organizacji humanitarnych z czterech krajów: „Human Constanta” z Białorusi, „Gribu palidžet bėgliem” („Chcę pomóc uchodźcom”) z Łotwy, „Sienos Grupe” z Litwy oraz Fundacja „Ocalenie” z Polski. W badaniu udokumentowano śmierć 126 migrantów w czterech krajach (Białoruś, Łotwa, Litwa i Polska) w okresie VIII 2021–III 2024. Stwierdzono, że ludzie umierali głównie z wycieńczenia i wychłodzenia, chowano ich w nieoznaczonych grobach²².

W VI 2022 r. o azyl na Białorusi zwrócił się kolejny obywatel Polski, działacz prorosyjski Marcin Mikołajek. W wywiadzie dla białoruskich mediów państwowych mówił o „rusofobii w Polsce”, powtarzając wątki rosyjskiej i białoruskiej propagandy, m.in. o tym, że Polska wykonuje wyłącznie rozkazy Stanów Zjednoczonych.

Kolejną głośną sprawą była ucieczka Tomasza Schmidta – sędziego Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie, który zbiegł na Białoruś w V 2024 r., będąc na wakacjach. W dniu 6 V 2024 r. na konferencji prasowej w Mińsku sędzia zwrócił się o azyl polityczny i podpisał przed kamerami oświadczenie, w którym zrzekł się statusu sędziego w Polsce. Uciekinier uzasadniał swoją decyzję

²¹ Лукашенко заявил, что поляки расстреляли „сотни тысяч мигрантов” и хотели выкрасть белорусского пограничника для обмена [28 I 2022], <https://news.zerkało.io/economics/9204.html?c> (28 VI 2024).

²² M. Chołodowski, *Przejścia nie ma. 126 zdarzenia na granicy UE z Białorusią. Kryzys na granicy polsko-białoruskiej* [18 VII 2024], <https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,311-52527,126-smierci-na-granicy-ue-z-bialorusia-report-fundacji-ocalenie.html> (22 VII 2024).

niezgodą z obecną polityką kraju, prześladowaniami i groźbą niezależnego stanowiska politycznego²³.

Próby destabilizacji sytuacji wewnętrznej w krajach sąsiadujących

Białoruski reżim i jego kremlowscy patroni nie wahają się przed użyciem wszelkich środków w celu destabilizacji sytuacji w krajach UE, a przede wszystkim w Polsce. Prezydent Łukaszenka wielokrotnie wyrażał te groźby. Podczas spotkania z prezydentem Putinem (VII 2023 r.), komentując obecność na terytorium Białorusi dużej grupy najemników rosyjskiej, prywatnej firmy „Wagner”, przekazał informację, że „wagnerowcy” pragną dotrzeć do Warszawy i Rzeszowa. To, co zostało powiedziane, brzmiało jak groźba potencjalnego sabotażu odnoszącego się do terytorium Polski. Analitycy nazwali to chwytem propagandowym, mającym wpłynąć na nastroje polskich wyborców przed wyborami parlamentarnymi²⁴.

Przedstawiciele służb wywiadowczych regularnie donoszą w polskich mediach o intensywności działań szpiegowskich i dywersyjnych Rosji i Białorusi na terytorium Polski. I tak, w połowie III 2023 r. polskie służby wywiadowcze ogłosiły, że zlikwidowały rosyjską siatkę szpiegowską przygotowującą sabotaż w krajowej infrastrukturze kolejowej na zlecenie rosyjskich służb wywiadowczych. „Gazeta Polska” podała, że łącznie zatrzymano 15 osób, wśród nich obywatele Rosji, Ukrainy i Białorusi. W komunikatach prasowych podano, iż „członkowie siatki szpiegowskiej na zlecenie Rosjan mieli nie tylko zbierać informacje, fotografować obiekty wojskowe i cywilne, podsycać nastroje antyukraińskie i antynatowskie, ale także przygotowywać sabotaż. Planowali m.in. wysadzić pociągi z bronią i pomocą humanitarną dla Ukrainy”. Za swoją pracę otrzymywali wynagrodzenie w kryptowalutach²⁵.

W dniu 27 V 2024 r. pracownicy Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego RP poinformowali o zatrzymaniu dwóch obywateli Białorusi i Polaka podejrzanych o przygotowanie sabotażu w kraju na polecenie wywiadu rosyjskiego. Zdaniem śledczych, aresztowani należeli do zorganizowanej grupy przestępczej, do zadań

²³ Польский судья попросил убежище в Беларуси. В Польше он был фигурантом скандала о дискредитации судей, выступавших против судебной реформы [6 IV 2024], <https://www.currenttime.tv/a/belarus-tomas-shmidt/32935083.html> (21 VII 2024).

²⁴ М. Сакавик, Зачем Путин и Лукашенко угрожают Польше „вагнеровцами”? [24 VII 2023] <https://www.dw.com/ru/spektakl-putina-i-lukashenko-zacem-polse-ugrozaut-vagnerovcami/a-66332295> (17 VI 2024).

²⁵ Польские власти заявили о задержании 22 шпионов из Беларуси и России за последние 14 месяцев [21 VII 2023], <https://www.currenttime.tv/a/polsha-shpiony-rossiya-belarus/32513062.html> (15 VI 2024).

której należało „popelnianie sabotażu, w szczególności podpalenia, na zlecenie rosyjskich służb specjalnych”. Jak podała ABW, w samochodzie jednego z zatrzymanych funkcjonariusze znaleźli puste puszki, różnego rodzaju kable, dużą ilość gotówki w różnych walutach, przedmioty przypominające baterie i mikroukłady, a także kilka telefonów.

W przeddzień 21 V 2024 r. premier Polski Donald Tusk zapowiedział aresztowanie dziewięciu osób, wśród których byli obywatele Ukrainy, Białorusi i Polski, podejrzanych o popelnienie sabotażu na zlecenie rosyjskich służb wywiadowczych. Według Tuska, mieliśmy do czynienia z próbą podpalenia fabryki farb we Wrocławiu, sabotażu na Litwie i podpaleniem magazynu IKEA. Wcześniej prezydent Andrzej Duda powiedział, że w krótkim czasie w kraju doszło do pięciu lub sześciu poważnych pożarów. Duda stwierdził, że jest to próba destabilizacji sytuacji w Polsce poprzez wpływ czynników zewnętrznych²⁶.

Nie da się ukryć, że podnoszone w mediach fakty o obecności w Polsce i krajach bałtyckich osób realizujących zadania na rzecz służb specjalnych Rosji i Białorusi to dopiero wierzchołek góry lodowej. W ostatnich latach coraz częstsze są groźby wobec przywódców i działaczy Demokratycznej Białorusi mieszkających za granicą. Pod koniec VII 2024 r. ogłoszono, że polska prokuratura wszczęła śledztwo w sprawie zagrożeń życia mieszkającego w Warszawie zastępcy szefa Wspólnego Gabinetu Przejściowego Białorusi Pawła Łatuszki. Z informacji uzyskanych przez Reuters wynika, że śledztwo toczy się pod zarzutami karnymi, takimi jak nawoływanie do popelnienia przestępstwa, morderstwa oraz działalność obcych służb wywiadowczych. Sam Łatuszka powiedział, że otrzymał informację, że w 2024 r. zapobiegnięto dwóm zamachom na jego życie²⁷.

Szantaż środowiskowy jako metoda hybrydowej agresji przeciwko demokracji

W arsenale reżimów autorytarnych znajduje się także taki środek nacisku politycznego, jak tworzenie zagrożeń ekologicznych dla krajów sąsiadujących. Tego typu zagrożenie jest możliwe ze względu na fakt, że reżim autorytarny z reguły projektuje i buduje obiekty energetyczne i inne bez konsultacji nie tylko z przedstawicielami sąsiednich państw, ale także z własnymi obywatelami. Przykładem jest budowa, przy wykorzystaniu rosyjskich kredytów, w rejonie ostrowieckim

²⁶ В Польше арестовали двух граждан Беларуси и поляка, подозреваемых в подготовке диверсий в стране по заданию российской разведки [29 V 2024], <https://www.currenttime.tv/a/v-polshe-arrestovali-dvuh-belorusov-i-polyaka/32971089.html> (19 VII 2024).

²⁷ A. Charlish, *Poland investigating crime against Belarusian opposition figure* [19 VII 2024], <https://www.reuters.com/world/europe/poland-investigating-crime-against-belarusian-opposition-figure-2024-07-19/> (24 VII 2024).

obwodu grodzieńskiego białoruskiej elektrowni jądrowej, położonej 22 km od granicy z Litwą i 53 km od jej stolicy. Wokół budowy i eksploatacji stacji powstał międzynarodowy konflikt, który miał daleko idące negatywne konsekwencje, zarówno dla Białorusi, jak i Litwy. W XII 2021 r. dziennikarze śledczy, powołując się na białoruską grupę anonimowych działaczy hakerskich „Cyber-Partyzanci”, ogłosili, że otrzymali dokumenty, w których stwierdzono 18 tys. usterek w pierwszym bloku elektrowni (według stanu na XI 2021 r., 5 tys. z nich nie zostało wyeliminowanych, ale w XII 2021 r. zaktualizowana lista zawierała 3 tys. komentarzy²⁸.

W odpowiedzi na krytykę budowy elektrowni jądrowej i innych projektów energetycznych ze strony białoruskich i zagranicznych działaczy na rzecz ochrony środowiska, w VII 2022 r. Mińsk ogłosił wycofanie się z konwencji z Aarhus, która przewiduje obowiązkowy udział społeczeństwa w podejmowaniu decyzji istotnych dla środowiska²⁹. Takie manifestacyjne zachowania autorytarne reżimu mają niestety negatywne konsekwencje, zarówno dla Białorusi, jak i dla krajów będących jej sąsiadami.

Kolejnym, pod wieloma względami wątpliwym projektem władz Białorusi jest budowa elektrowni wodnych na rzekach równinnego terytorium kraju. Obecnie w kraju funkcjonuje 51 stacji o łącznej mocy 95,8 MW. Największą z nich jest Witebsk (40 MW). Moc elektrowni wodnej Połock szacowana jest na 21,66 MW, elektrowni wodnej Grodno na 17 MW. Te trzy elektrownie wodne stworzyły i nadal stwarzają liczne problemy dla państw sąsiednich: Łotwy i Litwy.

Elektrownie wodne Witebsk i Połock, zbudowane na zachodniej Dźwinie wchodzi w skład tzw. Kaskady Dźwiny. Elektrownie wodne Wierchniewińska i Beszenkowicze są na etapie projektowania. Zarówno białoruscy i łotewscy eksperci twierdzą, że projekt ten będzie miał poważnie negatywny wpływ na środowisko.

Uruchomienie w IX 2012 r. elektrowni wodnej Grodno na Niemnie stworzyło liczne problemy zarówno dla Białorusi, jak i dla położonej w dole rzeki Litwy. Zbiornik powstały w wyniku budowy tamy, spowodował procesy zamulania, kumulacji szkodliwych zrzutów, niszczenia brzegu oraz pogorszenia różnorodności ryb i innych organizmów. Jak się okazało, tego rodzaju zbiornik wytwarza znaczne ilości CO₂ (dwutlenku węgla) i NH₄ (metanu), czyli gazów powodujących efekt cieplarniany. Dlatego całkowicie błędne jest traktowanie elektrowni wodnych jako „czyste” energii. W wyniku budowy tamy obniżył się poziom wody,

²⁸ АЭС – ценное приобретение или источник бесконечных потерь? Расследование „Белсата” [21 XII 2021], <https://belsat.eu/ru/programs/21-12-2021-aes-tsennoe-priobretenie-ili-istochnik-beskonechnyh-poter-rassledovanie-belcata> (12 VI 2024).

²⁹ Т. Гаргалык, *Выход РБ из Орхусской конвенции: какими будут последствия?* [25 VII 2022]. <https://www.dw.com/ru/vyhod-rb-iz-orhusskoj-konvencii-kakimi-budut-posledstviya/a-62584882> (15 VI 2024).

odsłonięte zostały brzegi, mierzeje i wyspy³⁰. Nawet inżynierowie energetyczni nie polegają już na energii wodnej, uznając to źródło za irracjonalne. Ponadto Białoruś ma płaski teren, rzeki nie pozwalają na utworzenie spadku nadającego się do efektywnego wytwarzania energii elektrycznej.

Kolejnym problemem środowiskowym, którego negatywne skutki mogą się nasilić, zarówno dla Białorusi, jak i całego regionu, jest intensywna eksploatacja gruntów ornych na białoruskim Polesiu, rozpoczęta w okresie sowieckim.

Wymienione powyżej zagrożenia nie wyczerpują listy zdolności, jakie posiadają autorytarni władcy, a które mogą zostać wykorzystane do podważania stabilności i rozwoju sąsiadujących krajów demokratycznych.

Jak przeciwstawiać się agresywnym działaniom państw autorytarnych?

Można stwierdzić, że współistnienie krajów demokratycznych i autorytarnych zwiększa nieprzewidywalność rozwoju współczesnego świata i przyczynia się do gwałtownego wzrostu ryzyka konfliktów zbrojnych, w tym użycia broni nuklearnej. Rzeczywistość pokazuje, że autorytarni władcy mają czasem pewną „przewagę” nad przywódcami krajów demokratycznych. Polega ona na niekontrolowanym podejmowaniu przez „wodza” ważnych decyzji politycznych i finansowaniu kosztownych wydarzeń w interesie wąskiej grupy rządzącej, a nie całego społeczeństwa. Rządy autorytarne, działające w nieprzejrzystych warunkach, podejmują decyzje i działania bez obawy o odpowiedzialność za naruszenie nie tylko swoich zobowiązań międzynarodowych, ale także krajowego prawodawstwa. Wola „władcy” z reguły jest wyższa niż siła praw. Reżimy autorytarne traktują obiektywną krytykę wobec swoich działań, w tym przyjęte przez społeczność międzynarodową środki do zwalczania przestępczości, jako ingerencję w sprawy wewnętrzne i naruszanie suwerenności. Jednocześnie władze ukrywają się za stwierdzeniami o rzekomym wypełnianiu woli narodu. W IX 2020 r. prezydent Łukaszenka w rozmowie z przedstawicielami tzw. prokuratury wydał zdumiewające pouczenie: „czasami nie ma czasu na ustawy”, co stało się zachętą do pobłażliwości dla struktur karnych w zakresie podejmowania nielegalnych działań, w tym komercyjnych. Głównym wymogiem pozostała lojalność wobec rządzącego reżimu i kontynuacja brutalnych represji wobec dysydentów³¹.

³⁰ ГЭС и судоходство на реках: к чему приведёт использование водного потенциала Беларуси в промышленных целях? [10 XII 2021], <https://bahna.land/ru/reki-i-ozera/ges-i-sudokhodstvo-na-rekakh-k-chemu-privedet-ispolzovanie-vodnogo-potentsiala-belarusi-v-promyshlennykh-tselyakh> (15VII 2024).

³¹ Лукашенко – прокурорам: Знаете, иногда не до законов [10 IX 2020], <https://nashaniva.com/ru/258800> (24 VII 2024).

Aby przeciwstawić się zagrożeniom militarnym i hybrydowym ze strony reżimów autorytarnych, potrzebna jest wspólna strategia dla świata demokratycznego. Po upadku „dwubiegunowego” systemu stosunków międzynarodowych na początku lat 90. XX w. i triumfie demokracji liberalnych, w wolnym świecie demokratycznym jak dotąd nie udało się wypracować i zaproponować jasnej i realnej koncepcji porządku światowego. Okres przejściowy po zburzeniu dwubiegunowej równowagi światowej do stworzenia nowego międzynarodowego systemu bezpieczeństwa, kontroli i równowagi wyraźnie się przeciąga.

Zdaniem słynnego rosyjskiego opozycjonisty, Garriego Kasparowa, rozwój sytuacji wskazuje, że w wielobiegunowym świecie wysiłki Polski i krajów bałtyckich na rzecz konfrontacji z autorytarnymi sąsiadami są wyraźnie niewystarczające. Kasparow za główną przyczynę „słabości” Zachodu w obliczu naporu autorytaryzmu i totalitaryzmu uważa spadek wiodącej roli Stanów Zjednoczonych. Jako przykład słynny szachista podał „niewytłumaczalną i bezprecedensową ucieczkę Amerykanów z Afganistanu”³².

Wspólnota krajów demokratycznych będzie w stanie skutecznie przeciwstawić się autorytaryzmowi tylko wtedy, gdy będzie mogła opracować wspólną strategię przeciwdziałania reżimom autorytarnym, które stwarzają, zarówno potencjalne, jak i realne zagrożenia, zarówno dla własnych narodów, jak i wspólnoty krajów demokratycznych. Jednym z kierunków kształtowania wspólnej strategii dla świata demokratycznego, a przede wszystkim dla UE i USA, może być utworzenie zbiorowego mechanizmu kontaktów i negocjacji z przedstawicielami krajów autorytarnych. Ten złożony mechanizm nie powinien pozwalać przedstawicielom reżimów dyktatorskich na rozbijanie skoordynowanych działań państw demokratycznych, których interesy narodowe mogą przecież znacząco się różnić.

Wzmocnienie autorytetu i zwiększenie efektywności organizacji międzypaństwowych

Zwiększone napięcie w różnych częściach współczesnego świata, w tym w jej europejskiej części, pokazało, że organizacje międzynarodowe powstałe po II wojnie światowej nie są w stanie sprostać wyzwaniom, jakie niesie XXI w., w tym nielegalnej migracji w globalnej skali.

Zatem zdaniem autorów, umowy międzynarodowe dotyczące uchodźców (Konwencja Narodów Zjednoczonych o statusie uchodźców z 28 VII 1951 r. i Protokół w sprawie statusu uchodźców, który wszedł w życie 4 X 1967 r.) nie

³² Г. Каспаров, *Отступление Запада началось не при Байдене, а в 1991 году* [17 VII 2024], <https://charter97.org/ru/news/2024/7/17/603238/> (19 VII 2024).

odpowiadają wyzwaniom rzeczywistości. Jako przykład jednego ze „słabo działających” artykułów Konwencji dotyczących statusu uchodźców jest art. 33, który dotyczy zakazu wydalania uchodźców lub ich przymusowego powrotu (do krajów, z których przybyli). Ich życie lub wolność są zagrożone ze względu na rasę, religię, narodowość, przynależność do określonej grupy społecznej lub przekonania polityczne³³. W dzisiejszych warunkach nie jest jasne, czy Białoruś można uznać za kraj bezpieczny dla uchodźców z „gorących punktów” Azji i Afryki. Oczywiście, procedury określone w Konwencji ONZ są wykonalne, gdy przypadki nielegalnego przekraczania granic mają charakter odosobniony, są jednak trudne do wdrożenia w okresach masowych przepływów migracyjnych. Naszym zdaniem, w nowej rzeczywistości, konieczne jest przygotowanie bardziej przystającego do rzeczywistości porozumienia dotyczącego uchodźców i migracji w ogóle.

Najpoważniejszym wyzwaniem dla współczesnego prawa międzynarodowego – zdaniem autorów – jest brak jasnego i skutecznego systemu pociągania do odpowiedzialności przywódców i aktywnych osobistości reżimów autorytarnych, odpowiedzialnych za naruszanie międzynarodowych zobowiązań państwa i popełnianie różnorodnych przestępstw.

Zbudowanie skuteczniejszego systemu w tym obszarze nie jest proste ze względu na wielowiekową podstawową zasadę prawa międzynarodowego „nieingerowania w wewnętrzne sprawy suwerennych państw”. Można jednak postawić tezę, że kraje autorytarne dobrowolnie przyjęły na siebie wiele zobowiązań międzynarodowych, które rażąco łamią. Właśnie ta okoliczność daje organizacjom międzynarodowym prawo do stosowania środków piętnowania wobec osób naruszających prawo. Obecne mechanizmy karania za rażące naruszenia prawa międzynarodowego są bardzo słabo przemyślane i określone. Stąd słuszne oskarżenia pod adresem ONZ i innych organizacji, że jedynie monitorują łamanie prawa, a praktycznie nie mają żadnego skutecznego mechanizmu karania międzynarodowych przestępców.

Ograniczanie międzynarodowej osobowości prawnej autorytarnych rządów, które rażąco naruszają prawo międzynarodowe

Temat ograniczania (lub pozbawiania) międzynarodowej osobowości prawnej rządów rażąco naruszających zasady prawa międzynarodowego wymaga dalszego rozwinięcia. Proces ten można zaobserwować na przykładzie autorytarnego

---

³³ Konwencja dotycząca statusu uchodźców, 28 VII 1951, „Dziennik Ustaw” 1991, nr 119, poz. 515.

reżimu Białorusi, który został już wykluczony z szeregu regionalnych organizacji międzynarodowych. Jednocześnie organizacje międzynarodowe rozszerzają współpracę ze strukturami Demokratycznej Białorusi, której lider – według wielu kryteriów – wygrał wybory prezydenckie w sierpniu 2020 r.³⁴. „Demokratyczna Białoruś” to związek formalnych i nieformalnych struktur, organizacji, inicjatyw i indywidualnych obywateli na Białorusi i poza nią, którzy kwestionują legalność autorytarnych rządów Aleksandra Łukaszenki i podejmują działania na rzecz przywrócenia porządku demokratycznego w kraju. Siły demokratyczne Białorusi jednoznacznie potępiły rosyjską agresję na Ukrainę i współdziałał w niej białoruskiej dyktatury oraz podejmowały różnorodne wysiłki, aby wesprzeć sprawiedliwą walkę narodu ukraińskiego. Przykładem takiego wsparcia są działania wojskowe białoruskiego pułku im. K. Kalinowskiego.

Proces przenoszenia prawa do reprezentowania państwa i ludzi z rządu uznanego za winnego popełnienia przestępstwa do struktur demokratycznych stanowi poważne wyzwanie dla współczesnej polityki i prawa międzynarodowego. Jednak to wyzwanie, przy odpowiedniej reakcji, pomoże wzmocnić bezpieczeństwo i ograniczyć zagrożenia militarne i hybrydowe.

Zakończenie

Zasadniczą cechą charakterystyczną współczesnego świata jest współistnienie państw demokratycznych i autorytarnych. Pomimo oczywistych zalet rządów demokratycznych i gospodarki rynkowej, na arenie międzynarodowej następuje konsolidacja reżimów autorytarnych i totalitarnych w ramach tzw. międzynarodówki autorytarnej, której głównym zadaniem jest wzajemne wspieranie się dyktatorów w utrzymaniu osobistej władzy.

Reżimy te z reguły nie są ograniczone ani krajowym ustawodawstwem, ani kontrolą publiczną, ani zobowiązaniami międzynarodowymi. W czasach kryzysu mają możliwość skierowania znacznych środków na propagandę, dezinformację i organizowanie ataków hybrydowych na kraje demokratyczne. Tym samym reżimy niedemokratyczne ze swej natury są realnym źródłem zagrożeń militarnych i hybrydowych, co potwierdza rosyjska agresja na Ukrainę przy wsparciu prezydenta Łukaszenki i innych przedstawicieli tzw. międzynarodówki autorytarnej. Niebezpieczeństwo ze strony autorytarnych władców, którzy nieustannie szukają wrogów wewnętrznych i zewnętrznych, polega na nieprzewidywalności ich działań w warunkach nieprzejrzystego podejmowania decyzji.

---

³⁴ V. Shadurski, *Międzynarodowa działalność Demokratycznej Białorusi w czasie kryzysu legitymizacji reżimu autorytarnego (2020-2023)*, „Wschodnioznawstwo” 2023, s. 117-143.

Kraje demokratyczne mogą przeciwdziałać autorytaryzmowi poprzez wypracowanie ogólnej strategii ograniczania możliwości i potencjału reżimów niedemokratycznych, która powinna obejmować także kolektywny mechanizm organizowania kontaktów i negocjacji. Ogromne znaczenie ma podjęcie skutecznych środków w celu ukarania przywódców autorytarnych i osobistości reżimu odpowiedzialnych za popełnianie przestępstw. Oczywiście ta droga nie jest łatwa, ale należy nią podążać, aby świat stał się bezpieczniejszym miejscem.

Abstract

Krzysztof Kociubiński
Victor Shadurski

Hybrid threats for Poland's security from Belarus after 2020

Despite the obvious advantages of democratic governance and market economy, in the modern world a noticeable consolidation of authoritarian regimes can be observed, which is aimed primarily at preserving personalist models of power. The coexistence of democratic and authoritarian states is the most important challenge for ensuring global and regional security. The main reason for international tension at the present stage is that authoritarian regimes are by their nature aggressive both in domestic and foreign policy. Practice shows that undemocratic governments try to justify their systemic mistakes and miscalculations to the population by using an external threat.

The topic of the publication is the demonstration of the aggressive nature of the Belarusian dictatorship and assessment of its hostile actions against neighboring democratic states. The study also pays close attention to the analysis of the effectiveness of democratic policies in countering military and hybrid attacks by non-democratic countries.

The article examines with specific examples the hybrid threats that the Belarusian dictatorship uses: encouragement of illegal migration, propaganda and disinformation, attempts to undermine stability and cause panic in a neighboring country through subversive operations, and creation of environmental problems and others.

The authors also assess the attempts of democratic countries to counter the aggressive actions of authoritarian neighbors. They consider the measures taken by democratic countries to counter the aggressive actions to be clearly insufficient and often ineffective. The main reason for this is the lack of a collective strategy and the implementation of an active and coordinated policy. The collective strategy, according to the authors, could include various measures, first of

all a limitation of the international legal personality of regimes that violate international law and domestic legislation and also punishing criminals who commit crimes against humanity.

The coexistence of democratic and authoritarian states is a reality of the modern world. The main thing is that this coexistence is as peaceful and constructive as possible. This is not achieved automatically, but requires constant active actions by the international community.

Key words: Belarus, European Union, Poland, security, authoritarianism, hybrid threats, migration crisis

References

- AES – *tsennoye priobreteniyе ili istochnik beskonechnykh poter?* *Rassledovaniye „Belsata”* [21 XII 2021], <https://belsat.eu/ru/programs/21-12-2021-aes-tsennoe-priobretenie-ili-istochnik-beskonechnykh-poter-rassledovanie-belcata>.
- Beglyy pol'skiy soldat Chechko dal trekhchasovuyu press-konferentsiyu: rasskazyvayem, chto on soobshchil* [10 II 2022], <https://news.zerkalo.io/life/9842.html?c>.
- Charlish, A., *Poland investigating crime against Belarusian opposition figure* [19 VII 2024], <https://www.reuters.com/world/europe/poland-investigating-crime-against-belarusian-opposition-figure-2024-07-19/>.
- Chołodowski, M., *Przejsia nie ma. 126 zdarzenia na granicy UE z Białorusią. Kryzys na granicy polsko-białoruskiej* [18 VII 2024], <https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,31152527,126-smierci-na-granicy-ue-z-bialorusia-report-fundacji-ocalenie.html>.
- Desyatki millionov. V Predstavitel'stve YES rasskazali, skol'ko vložhili v ukrepleniye belorusskoy granitsy* [9 VI 2021], <https://news.zerkalo.io/economics/152.html?c>.
- Dubinyanskiy, M., *Velikoye kitayskoye zlo* [8 IV 2023], <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2023/04/8/7396916/>.
- Fukuyama, F., *The End of History and the Last Man*, New York 1992.
- Gargalyk, T., *Andzhey Pochobut – simvol bespretsedentnykh repressiy i bor'by* [11 III 2024], <https://www.dw.com/ru/zurnalist-andzej-pocobut-simvol-bespretsedentnykh-repressij-i-borby/a-68490982>.
- Gargalyk, T., *Vykhod RB iz Orkhusskoy konventsii: kakimi budut posledstviya?* [25 VII 2022], <https://www.dw.com/ru/vygod-rb-iz-orhusskoj-konvencii-kakimi-budut-posledstviya/a-62584882>.
- Garri Kasparov: Otstupleniye Zapada nachalos' ne pri Baydene, a v 1991 godu* [17 VII 2024], <https://charter97.org/ru/news/2024/7/17/603238/>.

- Geddes, B., Wright, J.G. & Frantz, E., *How dictatorships work: Power, personalization, and collapse*, Cambridge 2008.
- GES i sudokhodstvo na rekakh: k chemu privedot ispol'zovaniye vodnogo potentsiala Belarusi v promyshlennykh tselyakh? [10 XII 2021], <https://bahna.land/ru/reki-i-ozera/ges-i-sudokhodstvo-na-rekakh-k-chemu-privedet-ispolzovanie-vodnogo-potentsiala-belarusi-v-promyshlennykh-tselyakh>.
- Konwencja dotycząca statusu uchodźców, 28 VII 1951, „Dziennik Ustaw” 1991, nr 119, poz. 515.
- Kociubiński, K., *Polityczna sylwetka Prezydenta Aleksandra Łukaszenki w publicystyce polskiej – przykład „Newsweeka”*, [in:] *Białoruś – Polska: przeszłość i teraźniejszość*, eds. M.S. Wolański, G. Tokarz, Wrocław 2007.
- Lukashenko zayavil, chto polyaki rasstrelyali „sotni tysyach migrantov” i khoteli vykrast' belorusskogo pograničnika dlya obmena [28 I 2022], <https://news.zerka-lo.io/economics/9204.html#c>.
- Lukashenko – prokuroram: Znayete, inogda ne do zakonov [10 IX 2020], <https://nashaniva.com/ru/258800>.
- Mróz, M., *Strategiczne wyzwania wschodniego sąsiedztwa. Rzeczpospolita Polska i Republika Białoruś w latach 1991–2022*, Warszawa 2024.
- Nerush, V., *God posadke samoleta Ryanair: chto v itoge poteryal Lukashenko* [23 V 2022], <https://www.dw.com/ru/god-vynuzhdennoj-posadke-samoleta-ryanair-v-minske-chto-poterjal-lukashenko/a-61903211>.
- Pol'skiy sud'ya poprosil ubezhishche v Belarusi. V Pol'she on byl figurantom skandala o diskreditatsii sudey, vystupavshikh protiv sudebnoy reformy [6 IV 2024], <https://www.currenttime.tv/a/belarus-tomas-shmidt/32935083.html>.
- Pol'skiye vlasti zayavili o zaderzhanii 22 shpionov iz Belarusi i Rossii za posledniye 14 mesyatsev [21 VII 2023], <https://www.currenttime.tv/a/polsha-shpiony-rossiya-belarus/32513062.html>.
- Rosenau, J.N. & Farrell, R.B., *Approaches to Comparative and International Politics*, Evanston 1966.
- Shadurski, V., *Międzynarodowa działalność Demokratycznej Białorusi w czasie kryzysu legitymizacji reżimu autorytarnego (2020-2023)*, „Wschodnioznawstwo” 2023.
- Shadurskiy, V., *Tri desyatiletiya suvereniteta Respubliki Belarus' (1991-2021): tochka nevozvrata ne proydena*, „Wschodnioznawstwo” 2022.
- Shadurskiy, V., *Verkhnedvinskiy rayon: vyzovy i perspektivy belorusskogo prigranič'ya*, [in:] *Problemy istorii i kul'tury pogranič'ya: gumanitarnoye znaniye i vyzovy vremeni*, eds. V.A. Ganskiy et al., Daugavpils 2017.
- Sakavik, M., *Zachem Putin i Lukashenko ugrozhayut Pol'she „vagnerovtsami”?* [24 VII 2023], <https://www.dw.com/ru/spektakl-putina-i-lukashenko-zacem-polshe-ugrozaut-vagnerovcami/a-66332295>.

Silitski, V., *Contagion Deterred: Preemptive Authoritarianism in the Former Soviet Union (the Case of Belarus)*, CDDRL Working Papers 66, Stanford 2006, https://web.archive.org/web/20070611192356/http://iis-db.stanford.edu/pubs/21152/Silitski_No_66.pdf.

Tsitata s „Minskogo foruma”: dekan fakul'teta mezhdunarodnykh otnosheniy BGU kratko ob'yasn'il, chto proiskhodit [3 XII 2020], <https://gazetaby.com/post/citata-s-minskogo-foruma-dekan-fakulteta-mezhdunar/171394/>.

Valeriy Zaluzhnyy: *Istoriya segodnya yeshche razdayet ukraïnskomu narodu shans* [23 VII 2024], <https://charter97.org/ru/news/2024/7/23/603954/>.

V Belarusi grazhdanina Pol'shi prigovorili k 14 godam kolonii po obvineniyu v shpionazhe i agenturnoy deyatel'nosti [8 VII 2024], <https://www.currenttime.tv/a/belarus-polsha/33026324.html>.

V Pol'she arestovali dvukh grazhdan Belarusi i polyaka, podozrevayemykh v podgotovke diversiy v strane po zadaniyu rossiyskoy razvedki [29 V 2024], <https://www.currenttime.tv/a/v-polshe-arrestovali-dvuh-belorusov-i-polyaka/32971089.html>.

Zakon Respubliki Belarus' „O Gosudarstvennoy granitse Respubliki Belarus” (№ 419-Z), <https://gpk.gov.by/zakonodatelstvo/laws/>.

Krzysztof Kociubiński – dr hab. politologii, prof. UW, dyrektor Instytutu Studiów Międzynarodowych i Bezpieczeństwa Uniwersytetu Wrocławskiego, kierownik Zakładu Studiów Regionalnych i Rozwojowych. ORCID: 0000-0001-9027-1434

Victor Shadurski – dr hab. historii, w latach 2008-2021 dziekan Wydziału Studiów Międzynarodowych Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego w Mińsku. ORCID: 0000-0001-8598-2493